

श्रीमन्महागणधिपतये नमः

गणेशजन्माची कथा म्हणजे एक अतिशय सुंदर असे रूपकच आहे. पार्वतीमाता म्हणजे ही सृष्टी किंवा पृथ्वीमाता वर्षाकालाच्या स्नानाला गेली तेव्हा आपल्या अंगावरचा मळ आणि उटणे म्हणजे मृत्तिका काढून तिने त्याची मूर्ती बनवली. द्वाररक्षणाचे काम करण्यासाठी त्या मूर्तीत जीव ओतला आणि त्या आपल्या पुत्रावर संरक्षणाचे काम सोपवून तिचे वर्षाक्रितूचे स्नान सुरु झाले. पुत्र द्वाररक्षणाचे काम अतिशय चोखपणे करीत होता. पण साक्षात शिवच तिथे आले. त्यांनाही त्या द्वारपालाने अडविले. शिवांनी रौद्रावतार धारण केला. पण त्याला न घाबरता या द्वारपालाने त्यांच्याशी तुंबळ युद्ध करून प्राणसुद्धा गमावणे पत्करले. क्रोधाच्या भरात शिवांनी त्याचे डोकेच उडवले.

स्नान आटोपून पार्वतीमाता घरात आली तेव्हा आपल्या पुत्राचा शिरच्छेद झालेला पाहून तिचा शोक अनावर झाला. तिच्या आग्रहाकरता शिवांनी गजासुराला नुकतेच ठार केले होते, त्याचे शिर तिच्या पुत्राच्या पडलेल्या धडावर बसवून त्याला संजीवन दिले. हत्तीचे शिर शोभण्यासारखेच त्याचे धडसुद्धा महाकाय झाले. सर्वात बलवान आणि बुद्धिवान प्राण्याचे शिर असलेला पार्वतीचा पुत्र गणेश शौर्यातही सर्वांना भारीच होता. त्यामुळे त्याच्याकडे देवांचे सेनापतित्वसुद्धा आपोआपच चालून आले.

त्याचा आरक्तवर्ण हा शत्रूच्या रक्ताने न्हाल्यामुळे आलेला आहे. पाश आणि अंकुश ही त्याची हत्यारे पुरी पडेनात म्हणून त्याने परशू आणि स्वतःचाच उपटलेला दात ही हत्यारे वापरून दैत्यांचा नायनाट केला. असुरांसोबतच्या युद्धात सेनापतिपदाची जबाबदारी आलेली असल्यामुळे त्याची बुद्धी अतिशय तीक्ष्ण झाली. जगाच्या मातापितरांचा वारसा असल्याने निर्मिती व संस्कृतीच्या संवर्धनासाठी ऋद्धी आणि सिद्धी याही त्याला वश झाल्या आणि सबंध मानवजातीच्या रक्षणासाठी त्याला मदत करू लागल्या. सर्व देवांचे सामर्थ्य या गणनायकामध्ये एकवटलेले असल्याने त्याला आद्य पूजेचा मानही मिळाला.

पार्थिव स्वरूपात जगन्मातेने जन्माला घातलेल्या या दैवताचे अस्तित्व बीजरूपाने सर्वत्र सतत असते. त्याच्या आराधनेसाठी वर्षांत्रितूच्या मध्यावर भाद्रपदात पार्थिव गणेशापूजनाचे ब्रत करायचे असते. मृण्मय मूर्ती चिरकाल टिकणार नसली तरी आपण प्राणप्रतिष्ठा केली म्हणजे जे तत्त्व तिच्यामध्ये विराजमान होते तेच तत्त्व विश्वाच्या उत्पत्ती आणि लयाला कारणीभूत ठरत असते. त्याची कुलाचाराप्रमाणे पूजा केल्यावर मृत्तिकेची बनवलेली मूर्ती विसर्जित करायची असते. मानवी देहाप्रमाणेच जगात निर्माण झालेल्या सर्व सुंदर वस्तुंना आदी आणि अंत असतो. त्यांच्या बाह्यरूपातच आपण गुरफटून पढू नये, आतमध्ये असलेल्या अविनाशी तत्त्वावरच जीव लावावा, यासाठी मृण्मय मूर्तीचे विसर्जन हासुद्धा एक सोहळाच असतो.

ज्ञान, कला आणि संरक्षक गण यांचा एकाच वेळी अधिपती असलेल्या गणेशाची पूजा एकट्याने करायचीच नसते. आनंद आणि प्रसाद सर्वांना सहभागी करून मगच घ्यायचा असतो. या आराधनेचा खरा प्रसाद तृप्ती हा आहे. त्या प्रसादाचा सर्वांनाच भरपूर लाभ होवो, अशी महागणपतीजवळ प्रार्थना करूया !

– भीष्मराज बाम
(‘मना सज्जना’ या पुस्तकातून)